

Міністерство освіти і науки України
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

БАЛДЖИ ІЛОНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 796.412.2-053.6(043.3)

**ІСТОРИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
РОЗВИТКУ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ
ВПРОДОВЖ ХІХ - ХХІ ст.**

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з
фізичного виховання та спорту

Дніпро – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент **Долбишева Ніна Григорівна**, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, декан факультету фізичної культури і спорту.

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Борисова Ольга Володимирівна**, проректор з науково-педагогічної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України;

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Томенко Олександр Анатолійович**, завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Захист відбудеться «06» грудня 2019 року о 12 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.881.01 Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (49049 м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (49094 м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10).

Автореферат розісланий «01» листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Мітова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Олімпійський рух – це соціальне явище у сучасному суспільстві, сукупність філософських, морально-етичних, педагогічних і організаційних принципів, заснованих на загальнолюдських, культурних, гуманістичних цінностях спорту (С.Н. Бубка, 2014). Під керівництвом Міжнародного олімпійського комітету (МОК), олімпійський рух об'єднує Національні олімпійські комітети (НОК), Міжнародні спортивні федерації (МСФ), та інші спортивні організації на міжнародному, національному та регіональному рівнях, діяльність яких спрямована на розповсюдження цінностей олімпізму, налагодження і зміцнення міжнародних зв'язків, розвиток олімпійського спорту (В.М. Платонов, 1997).

Аналіз літературних джерел свідчить, що дослідження різних аспектів функціонування олімпійського руху привертають увагу досить широкого кола як українських, так і зарубіжних дослідників. Так, Г.В. Пааль (1975), В.А. Фомін (1982), К.А. Кулінкович (2003), А. Ратнер (2004), В.М. Платонов (2005), Ю.В. Канунніков, В. Н. Кануннікова (2005), С.Н. Бубка (2012), Е.С. Тагієв (2014), – вивчали становлення та розвиток олімпійського руху; Н.В. Нарчук (1990), В.М. Платонов (1997), L. Zhouxiang, F. Hong (2013) – роль олімпійського спорту та міжнародні відносини в олімпійському русі; В.Г. Савченко, Н.В. Москаленко (2007), М.М. Булатова (2008-2017), В.М. Єрмолова (2009), Л. Радченко (2016) – проблеми олімпійської освіти; В.В. Мічуда (2001), С.Н. Бубка (2011), О.А. Шинкарук (2011), В. Зуєв (2016), R.V.Woods (2016), О.В. Борисова (2017, 2018) – соціально-економічні проблеми і тенденції глобалізації та комерціалізації сучасного олімпійського спорту; В. А. Хоточкін (1990) – роль олімпійського руху в гуманізації суспільства; А. Н. Бугреєв (1991-1995), Сяо Ся (2009) – соціально-педагогічні тенденції розвитку олімпійського руху.

Водночас однією з актуальних проблем сучасного олімпійського руху є проблема підвищення ефективності системи олімпійської підготовки, оскільки перемоги на олімпійській арені у більшості країн розглядаються як фактор престижу нації (С.Н. Бубка, В.М. Платонов, М.М. Булатова, 2018). Ця проблема набула особливої актуальності для олімпійського руху України у зв'язку зі зниженням результатів участі збірних команд в Олімпійських іграх (В.М. Платонов, Ю.А. Павленко, В.В. Томашевський, 2012; В.В. Приходько, 2018, 2019).

Автори розглядають різні аспекти вдосконалення системи підготовки в олімпійському спорті, одним з яких, насамперед, є вивчення історичного розвитку фізкультурно-спортивного руху, як на національному так і на регіональному рівнях. Науковці стверджують, що історичний досвід на окремих етапах розвитку фізичної культури і спорту впливає на вирішення проблем олімпійського руху сучасності (Т. Довбенко, О.М. Вацеба, 1992; Я.В. Боднар, 2002; А.С. Бондар, 2012; О.А. Томенко, 2017; В.В. Приходько, 2018, 2019; О.В. Борисова, 2018-2019).

На сьогодні в наукових працях М.М. Булатової (2005), Ю.В. Зайдового (2007), В.В. Кулика (2008), С.Н. Бубки (2014), В.М. Платонова (2015) – розкрито історичні передумови зародження та етапи розвитку олімпійського руху в Україні; в роботах В.Г. Савченка, В.П. Горбенка (2003), А.Н. Вицька,

Д.С. Синенка, А.Н. Зарипова (2010), А. Ю. Сергеева (2013), І.Т. Скрипченко (2014), О.Б. Півня, Л.В. Канунової (2014), Д.В. Москаленка (2011), Т. Яворської (2015), О.О. Мітової, В.В. Грюкової (2016) – розглядаються історичні умови розвитку олімпійських видів спорту в окремих регіонах України, в тому числі на Дніпропетровщині. Основні напрями фізичної культури і спорту на Дніпропетровщині в період 1920-30-х років представлені в роботах Л.П. Корогод (2012-2018); В.В. Асаєвим (1980) наведені дані про досягнення спортсменів Дніпропетровщини на Олімпійських іграх.

Значна кількість наукових праць присвячена аналізу вітчизняної та зарубіжної систем олімпійської підготовки (Т.К. Єсентаєв, Л.М. Гуніна, Ю.О. Павленко, 2018; В.В. Приходько, 2018, 2019). Автори дійшли до висновку, що в умовах децентралізації та відсутності стратегії розвитку олімпійського спорту в Україні важливе значення має вдосконалення організаційно-методичних основ системи олімпійської підготовки спортсменів.

Таким чином, наявні наукові дані не дають можливості повною мірою визначити основні історичні передумови та чинники, які сприятимуть підвищенню ефективності розвитку сучасного олімпійського руху в окремих регіонах, зокрема на Дніпропетровщині, що обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими планами і темами. Дисертаційна робота виконувалась згідно із Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою № 1.1: «Історичні організаційно-методичні та правові основи реалізації олімпійської освіти України», номер державної реєстрації 0111U001714 та відповідно до теми плану НДР Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту 2016-2020 рр. «Історичні і методологічні основи управлінських підходів до системи підготовки спортсменів» номер державної реєстрації 0116U003013. Роль автора полягає у дослідженні історичних та організаційно-методичних передумов виникнення та розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині з кінця ХІХ ст. до сьогодення, обґрунтуванні основних напрямів підвищення ефективності підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати напрями підвищення ефективності підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту на підставі аналізу історичних та організаційно-методичних основ розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та узагальнити сучасний стан, організаційну структуру та напрями діяльності суб'єктів олімпійського руху на міжнародному та національному рівнях.

2. Вивчити історичні передумови зародження та розвитку фізкультурно-спортивного і олімпійського руху на Дніпропетровщині та визначити напрями діяльності його учасників: державних органів влади, спортивних та громадських організацій з розвитку олімпійських видів спорту.

3 Дослідити організаційно-методичні основи олімпійського руху на окремих етапах розвитку фізичної культури і спорту на Дніпропетровщині: розвиток дитячо-юнацького спорту, матеріально-технічне, кадрове забезпечення та організаційну структуру підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту.

4. Провести аналіз результатів участі спортсменів Дніпропетровщини в Олімпійських іграх і визначити чинники, які впливали на ефективність організації їх підготовки в окремих олімпійських видах спорту.

5. Розкрити історичні та організаційно-методичні основи розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині та на їх основі визначити напрями підвищення ефективності підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських видів спорту.

Об'єкт дослідження: олімпійський рух на Дніпропетровщині.

Предмет дослідження: історичні та організаційно-методичні основи розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині.

Методи дослідження. Аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, архівних документів та програмно-нормативних матеріалів використовувався з метою виявлення основних підходів до вирішення досліджуваної наукової проблеми. Результати аналізу та узагальнення науково-методичної літератури підтвердили доцільність теми нашого дослідження.

Описовий метод дослідження в нашій роботі був спрямований на визначення історичних подій і фактів, пов'язаних із зародженням, становленням і розвитком олімпійського руху на Дніпропетровщині.

Історико-логічний метод дозволив вивчити процес розвитку організаційних основ, матеріально-технічного забезпечення, системи підготовки кадрів як факторів, що впливають на ефективність підготовки спортсменів в олімпійських видах спорту.

Хронологічний метод надав можливість вивчити закономірності виникнення, становлення і розвиток олімпійського руху в хронологічній послідовності, зіставити факти, явища, здійснити аналіз особливостей розвитку олімпійського спорту з кінця ХІХ і до початку ХХІ століття.

Завдяки компаративному методу було проведено порівняльний аналіз особливостей олімпійського руху на Дніпропетровщині на різних етапах його розвитку.

Метод системного аналізу дозволив вивчити становлення олімпійського руху, як складової частини фізкультурно-спортивного руху, для визначення напрямів підвищення ефективності підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту.

Статистичний метод був використаний для порівняльного аналізу результатів та визначення коефіцієнту ефективності участі спортсменів в Олімпійських іграх.

Метод експертної оцінки дозволив визначити найбільш значущі напрями вдосконалення системи підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських (пріоритетних) видів спорту. Узгодженість думки експертів визначалась за коефіцієнтом Кендалла.

Наукова новизна одержаних результатів:

- вперше, на основі історичного аналізу розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині, розкрито його організаційно-методичні основи для визначення напрямів вдосконалення системи підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських (пріоритетних) видів спорту на сучасному етапі;

- вперше проведено аналіз та визначена роль державних органів влади, спортивних і громадських організацій у формуванні фізкультурно-спортивного та олімпійського руху на Катеринославщині (Дніпропетровщині) у період з 1920 до сьогодні;

- вперше проведено аналіз розвитку системи дитячо-юнацького спорту для підвищення ефективності підготовки спортсменів-кандидатів у збірні команди з олімпійських видів спорту на окремих етапах розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині (з 1935 р. до сьогодні);

- вперше визначено вклад системи курсової освіти, як основної форми підготовки кадрів (короткострокові курси з підготовки інструкторів для підприємств, інструкторів з видів спорту, груповодів – помічників інструкторів зі спорту) на етапі становлення фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині (1930-1940 рр.);

- вперше розкрито історичні передумови зародження, становлення та розвитку олімпійських видів спорту, які представляли спортсмени Дніпропетровщини на Олімпійських іграх (1952-2016 рр.);

- вперше проведено порівняльний аналіз розвитку окремих олімпійських видів спорту та виявлено чинники, які визначають ефективність підготовки спортсменів до участі в Олімпійських іграх, а саме: вибір пріоритетних олімпійських видів спорту, покращення матеріально-технічного забезпечення, підготовка кваліфікованих тренерських кадрів, розвиток дитячо-юнацького спорту (1952-2016 рр.);

- доповнено дані щодо розвитку фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині в період 1920-30-х років; зародження та розвитку окремих видів спорту на Дніпропетровщині;

- набули подальшого розвитку знання про фізкультурно-спортивний рух України у складі Російської імперії та олімпійський рух у часи СРСР.

Практична значущість полягає у доповненні відомостей з теорії олімпійського спорту щодо історичних передумов зародження та становлення фізкультурно-спортивного та олімпійського руху на Дніпропетровщині; сучасного стану олімпійського руху на міжнародному та національному рівнях.

На основі історичного аналізу розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині, визначені напрями підвищення ефективності підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту, які було впроваджено під час розробки програм розвитку фізичної культури і спорту у практику відділення НОК України в Дніпропетровській області, Управління молоді і спорту Дніпропетровської обласної державної адміністрації, Управління спорту департаменту гуманітарної політики Дніпровської міської ради, Управління департаменту у справах сім'ї, молоді і спорту Криворізької міської ради.

Основні положення та результати дослідження було впроваджено в навчальний процес здобувачів вищої освіти Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту під час вивчення дисциплін «Історія фізичної культури», «Олімпійський та професійний спорт» і «Організаційні аспекти спорту», що підтверджується відповідними актами впровадження.

Особистий внесок дисертанта полягає в теоретичній розробці основних ідей і положень дисертаційного дослідження, узагальненні даних та їх інтерпретації, визначенні напрямів підвищення ефективності системи підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських видів спорту. Автор здійснив основний вклад під час накопичення фактологічного матеріалу, аналізу та інтерпретації результатів дослідження, оформлення й написання дисертаційної роботи, формулювання висновків.

Апробація результатів дисертації. Результати наукових досліджень були представлені і обговорені на VII, VIII та XI Міжнародних науково-практичних конференціях «Основні напрями розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (м. Дніпропетровськ 2012, 2013, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Фізичне виховання різних груп населення: стан, проблеми та перспективи» (м. Дніпропетровськ, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції «Тренувальні та змагальні навантаження в сучасному спорті» (м. Київ, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції з проблем фізичної культури і спорту держав – учасників співдружності незалежних держав (м. Мінськ, 2012 р.), Міжнародній практичній конференції «Олімпійський спорт: історія і сучасність», присвяченій 100-річчю святкування олімпійського Києва (м. Київ, 2013), VI та XI Міжнародних конференціях «Молодь та олімпійський рух» (м. Київ, 2013, 2018), Конференціях молодих вчених «Молоді науковці – спорту Придніпров'я» (м. Дніпропетровськ, 2012-2014, 2018), Регіональній науково-методичній конференції «Фізичне виховання, спорт і основи здорового способу життя в сучасному суспільстві» (м. Дніпро, 2018).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено в 11 наукових працях, з яких 6 опубліковано у спеціалізованих фахових виданнях України, з них 2 статті у виданнях, що віднесено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, 4 – апробаційного характеру та 1 – додатково відображає результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота має усі необхідні структурні елементи, а саме титульний аркуш, анотацію, зміст, перелік умовних скорочень, основну частину, яка складається з 5 розділів (де викладено основний зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня), висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертаційна робота представлена на 325 сторінках, з них основного тексту – 249, має 31 таблицю, 27 рисунків, 3 додатки, 424 літературних джерела, з них 97 – архівні документи Дніпропетровського обласного державного архіву.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, відображено зв'язок роботи з науковими темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет

дослідження; описано методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичну значущість; визначено особистий внесок здобувача; представлено інформацію про апробацію результатів досліджень; вказано кількість публікацій.

У першому розділі дисертації **«Олімпійський рух сучасності, його структура та функціонування»** проаналізовано та узагальнено відомості щодо загальної характеристики олімпійського руху, його структури та напрямків діяльності основних учасників (Міжнародного олімпійського комітету, Національних олімпійських комітетів, Міжнародних спортивних федерацій, Олімпійської академії України) у вирішенні важливих проблем сучасності, зокрема у розвитку Міжнародного спортивного руху.

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури свідчить, що олімпійський рух в Україні є важливою складовою частиною Міжнародного олімпійського руху. Історичні передумови зародження, організаційну структуру та напрями діяльності олімпійського руху вивчали Ю.В. Зайдовий, О.М. Вацеба (2005), О.О. Лях-Породько (2009), М.М. Булатова (2008-2017), С.Н. Бубка (2014), В.М. Платонов (2015), О.В. Борисова (2018-2019).

Аналіз науково-методичної літератури, що стосується проблем розвитку олімпійського руху в Україні, дозволяє виділити окремі напрями досліджень. Одним з них є вивчення історії розвитку фізкультурно-спортивного руху, який є основою для розвитку олімпійського спорту в Україні і в окремих її регіонах (О.М. Вацеба, 1992; І.Г. Бондаренко, 2005; А.М. Андреев, 2006; А.Л. Двойнісюк, 2008; О.О. Лях-Породько, 2009; Р. О. Сушко, 2012; Т. Довбенко, 2015).

Значна увага вчених приділялась дослідженню проблеми вдосконалення системи підготовки спортсменів до Олімпійських ігор (О. Шинкарук, М. Дутчак, Ю. Павленко, 2013; Н. Xiaoqian, 2015; R.V. Woods, 2016; Т. Есентаєв, 2016; О.А. Томенко, 2017; Dosb.de, 2017; В. Томашевський, 2018; В. Н. Платонов М.М. Булатова, С.Н. Бубка, 2014-2018). Необхідно звернути увагу на дослідження історичних передумов розвитку олімпійського руху, які дозволяють прогнозувати майбутні перспективи та тенденції розвитку олімпійських видів спорту (А.Н. Вицько, Д.С. Синенко, А.Н. Зарипов, 2010; А.Ю. Сергеев, 2013; І. Скрипченко, 2014; О.Б. Півень, Л.В. Канунова, 2014; Т. Яворська, 2015; О.М. Соловей, 2018).

Встановлено, що Дніпропетровщина відіграла провідну роль у розвитку масового фізкультурно-спортивного руху в Україні у період 1920-30-х років, про що свідчать досягнення спортсменів області на всеукраїнських Спартакіадах з ігрових видів спорту, легкої та важкої атлетики, веслування академічного (Л.П. Корогод, 2012-2019).

Дані наукового пошуку дозволили визначити, що більшість робіт науковців (Е. Узун, М. Кіпа, 1967; В.Г. Савченко, Н.М. Кужукін, В.П. Горбенко, В.П. Новіков, 2003; Д.В. Москаленко, 2011; Р.О. Сушко, 2012; О.О. Мітова, В.В. Грюкова, 2016; І.А. Раковська, В.П. Рузанов, 2016; І.Т. Скрипченко, 2016) було присвячено питанням зародження та розвитку окремих видів спорту на Дніпропетровщині (баскетбол, волейбол, футбол, легка атлетика, вітрильний спорт), однак отримані відомості не в повній мірі дають можливість визначити історичні та організаційно-методичні основи розвитку олімпійського руху в

області для вдосконалення підготовки спортсменів на сучасному етапі, що й зумовило вибір теми дослідження.

У *другому розділі «Методи та організація дослідження»* подано опис основних методів, які використовувалися відповідно до мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, а також інформацію про організацію дослідження.

У процесі виконання дисертаційної роботи, відповідно до мети і завдань дослідження, були використані такі методи: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, архівних документів та програмно-нормативних матеріалів, описовий, історико-логічний метод, хронологічний метод, компаративний метод, метод системного аналізу, статистичний метод, метод експертної оцінки.

Дослідження проводилися протягом 2011-2019 років у чотири етапи:

На першому етапі (2011-2013 рр.) проведено аналіз науково-методичної літератури, нормативно-правової бази, архівних даних та інших джерел за темою дослідження. Було вивчено структуру та напрями діяльності суб'єктів олімпійського руху – Дніпропетровського обласного відділення НОК України, національних і обласних спортивних федерацій. Були визначені об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження, обрано його методологію.

На другому етапі (2014-2015 рр.) була проведена систематизація та обробка архівних фондів та інших першоджерел, які розкривають історичні та організаційно-методичні умови розвитку олімпійських видів спорту в області, як складової частини олімпійського руху України.

Вивчено історичні передумови зародження олімпійських видів спорту, як складової частини фізкультурно-спортивного руху Катеринославщини до 1917 р. та проаналізовано особливості становлення фізкультурно-спортивного руху в перші роки радянської влади (1917-1923 рр.); проведено аналіз розвитку фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині у довоєнні часи (1923-1941 рр.)

На третьому етапі (2016-2017 рр.) на основі аналізу та інтерпретації отриманих даних були вивчені основні передумови виникнення та розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині з 1950-х років до сьогодення, визначені позитивні та негативні чинники, які впливали на ефективність організації підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту.

На четвертому етапі (2018-2019 рр.) було визначено напрями вдосконалення підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських (пріоритетних) видів спорту та проведена експертна оцінка їх значущості для розвитку олімпійського руху області. Експертами виступали представники держаних та громадських організацій сфери фізичної культури і спорту (15 осіб). Здійснено узагальнення наукових даних, сформовано висновки, підготовлено наукові публікації, оформлено дисертаційну роботу.

У *третьому розділі «Передумови виникнення та становлення олімпійського руху як складової частини фізкультурно-спортивного руху на Катеринославщині (Дніпропетровщині) (кінець XIX – перша половина XX ст.)* визначені основні передумови виникнення та розвитку фізкультурно-спортивного руху наприкінці XIX - першої половини XX ст., а саме: відміна кріпацтва (1861 р.), бурхливий розвиток промисловості, інфраструктури, науково-

технічного, культурного потенціалу, проведення земельної (1864 р.), військової (1867 р.) і шкільної (1860-80 рр.) реформ, активізація суспільного життя. Головними чинниками, які впливали на розвиток фізкультурно-спортивного руху у цей період було:

- впровадження фізичного виховання, як обов'язкового предмета, в навчальний процес училищ та гімназій, першим з яких було Головне народне училище, відкрите в квітні 1793 р., де проводились уроки з фехтування та гімнастики;

- розповсюдження Сокільського руху, що сприяло не тільки розвитку окремих видів спорту (легкої атлетики, гімнастики, футболу, тенісу, веслувального спорту), а й організації роботи спеціальних курсів з підготовки інструкторів сокільської гімнастики, створенню перших спортивних майданчиків, організації та проведенню спортивних показових виступів та змагань;

- створення спортивних клубів та організацій з окремих видів спорту, а саме Катеринославського та Кам'янського Яхт-клубів, гуртків з легкої та важкої атлетики, Катеринославської футбольної ліги, спортивного товариства «Маккабі» та ін. (загалом 12 спортивних клубів та організацій), важливе значення для яких мала підтримка меценатів та членів Дворянського та Купецького клубів;

- діяльність навчальних і просвітницьких товариств, метою яких було розширення форм фізичного виховання.

У перші роки радянської влади (1917-1923 р.) формування фізкультурно-спортивного руху, яке проходило у нових політичних та соціально-економічних умовах розвитку суспільства, здійснювалося під керівництвом Всеобучу. Основними його функціями було: формування організаційної структури фізкультурно-спортивного руху на Катеринославщині, що складалася з Окружної, Міських рад з фізичної культури і спорту, військово-спортивних клубів Всеобучу, робочих клубів спортивної молоді, гуртків з видів спорту; матеріально-технічне забезпечення; підготовка фахівців у сфері фізичної культури та спорту. У цей період на Катеринославщині було створено більш ніж 15 червоних спортивних клубів, в яких розвивались легка атлетика, гімнастика, водні види спорту, футбол, якими займалося понад 5000 людей.

Основними передумовами розвитку фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині в довоєнні роки (1923-1941 рр.) було: створення нових форм організації фізкультурно-спортивного руху – Окружної та міських рад фізичної культури, під керівництвом яких здійснювалась спортивно-масова робота; створення спортивних гуртків та клубів на підприємствах і за місцем проживання. На початку 1930-х років, за активної участі профспілкових організацій, проводилась реорганізація, в ході якої створювалися колективи фізичної культури на підприємствах та добровільні спортивні товариства, у яких відкривалися секції з окремих видів спорту. Першими добровільно-спортивними товариствами (ДСТ) були «Сталь», «Наука», «Спартак», «Локомотив».

Проведене дослідження свідчить, що основними напрямками в розвитку фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині у довоєнні роки було:

- формування системи курсової освіти з підготовки кадрів (фахівців-інструкторів з фізичної культури на підприємствах, інструкторів та їх помічників-

груповодів з видів спорту, інструкторів-викладачів для народних шкіл). Робота з підготовки кадрів проводилась за участю обласної та міських секцій з видів спорту, науково-методичного комітету, під керівництвом фахівців Дніпропетровського технікуму фізичної культури;

- будування матеріально-технічної бази: стандартних спортивних залів Дніпропетровського національного університету, ДСТ «Спартак» та «Локомотив», залів будинку культури заводу ім. Петровського (нині ПАТ Дніпровський металургійний завод); водних станцій ДСТ «Спартак», «Наука», «Локомотив»; багатофункціональних стадіонів «Динамо», «Сталь», «Локомотив».

В результаті розвитку фізкультурно-спортивного руху у 1930-і роки окремі спортсмени Дніпропетровщини досягали високих результатів на першостях України і Всесоюзних змаганнях з легкої атлетики, веслування академічного, волейболу, футболу та гімнастики. У довоєнні роки з цих видів спорту вперше було підготовлено 10 майстрів спорту.

Таким чином, наприкінці XIX - першої половині XX ст. було закладено передумови для формування олімпійського руху на Дніпропетровщині.

У *четвертому розділі «Особливості розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині (1943 р. – сьогодення)»* надано характеристику розвитку фізкультурно-спортивного та олімпійського руху на Дніпропетровщині у повоєнні роки (1943-1960 рр.), наведені дані, щодо участі спортсменів області в Олімпійських іграх та особливостей їх підготовки у 1970-80-х рр. та у роки незалежності України.

Дослідження проблем розвитку фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині у перші повоєнні роки, дозволило з'ясувати, що основним завданням у сфері фізичної культури і спорту було відновлення матеріально-технічної бази, системи колективів фізичної культури та ДСТ, для проведення спортивно-масової роботи. За активної підтримки державних органів влади, колективів підприємств і спортивних організацій до початку 1950-х років було відновлено фізкультурно-спортивний рух області.

Після дебюту збірної команди СРСР у 1952 р. на Іграх XVI Олімпіади в Гельсінкі, почався новий етап у розвитку фізкультурно-спортивного руху, складовою частиною якого став олімпійський спорт. У цей період зростала роль органів державної влади та громадських організацій (обласних та міських секцій, науково-методичного комітету) у розвитку спорту вищих досягнень.

У 1950-60-ті роки на Дніпропетровщині у результаті удосконалення організаційної структури фізичної культури і спорту були створені нові ДСТ: «Авангард», «Буревісник», «Водник», «Динамо», «Колгоспник», «Локомотив», «Спартак», «Трудові резерви» та спортивні клуби на крупних підприємствах – «Сталь», «Метеор», «Монтажник», «Богатир» та ін. Важливе значення для організації підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту, мало спільне рішення спорткомітету України та керівництва області, прийняте у 1952 р. про закріплення за регіоном основних (пріоритетних) видів спорту, до яких відносились легка атлетика, гімнастика, плавання, футбол, волейбол, баскетбол, важка атлетика, веслування академічне та вітрильний спорт.

Значна роль у цей період була відведена розвитку дитячо-юнацького спорту, а саме підготовці резерву збірних команд області з олімпійських видів спорту. У дитячих спортивних школах (ДСШ) функціонували 270 навчальних груп з 21 виду спорту, з яких 11 відносились до олімпійських (пріоритетних) видів спорту. Найбільша кількість спортсменів у ДСШ займалась: баскетболом (26%), легкою атлетикою (21%), плаванням (14%). З початку 1960-х років стали відкриватися навчальні групи з інших олімпійських (пріоритетних) видів спорту: веслування академічного, веслування на байдарках і каное, вітрильного спорту, боксу та важкої атлетики, що сприяло покращенню результатів спортсменів області у Всеукраїнських та Всесоюзних спартакиадах школярів. Наприкінці 1960-х років були відкриті перші спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи з плавання, легкої атлетики та баскетболу. Підготовка резерву збірних команд області проводилась також у спортивній школі молоді, в якій працювали відділення з легкої атлетики, плавання, спортивної гімнастики та ін.

Проведене дослідження показало, що у 1950-60-ті роки, у результаті зростання економічного потенціалу області, значно покращилось матеріально-технічне забезпечення галузі фізичної культури і спорту. За цей період збільшилась кількість стадіонів, водних станцій та плавальних басейнів, що дозволило Дніпропетровщині посісти друге місце з будівництва спортивних споруд серед обласних центрів України (рис. 1).

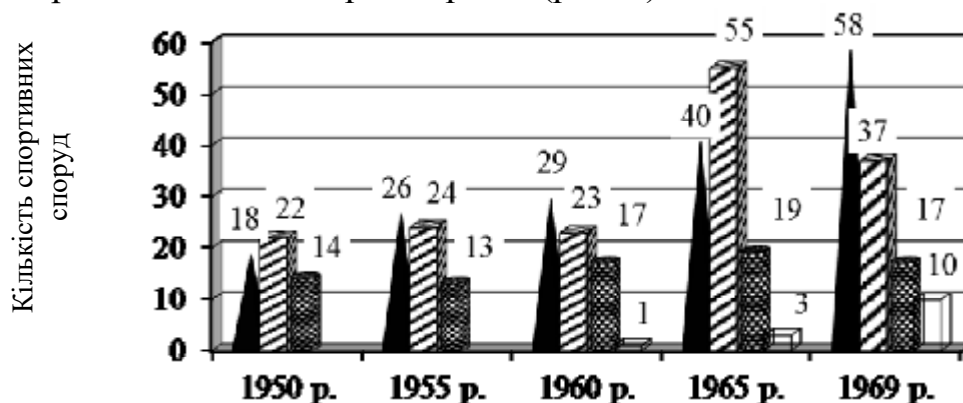

Рис 1. Динаміка зростання кількості стадіонів, водних станцій і плавальних басейнів у 1950 - 1960-х рр.:

■ - стадіони на 1500 місць і більше; ▨ - водні станції на природних водоймах;
□ - зимові плавальні басейни; ▩ - літні плавальні басейни.

Таким чином, вдосконалення системи ДСТ, покращення матеріально-технічного забезпечення та розвиток дитячо-юнацького спорту створювали умови для підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту.

На Олімпійських іграх з 1952 р. по 1968 р. 11 спортсменів Дніпропетровщини брали участь лише в одному виді спорту – легкій атлетиці. За цей період було завойовано 1 золоту та 2 бронзові медалі. Першою абсолютною чемпіонкою на Іграх XVII Олімпіади у м. Римі (1960 р.) стала Л. Лисенко з олімпійським рекордом з бігу на 800 м (2:04.3).

Головними чинниками, які сприяли досягненню високих спортивних результатів у легкій атлетиці були: постійне зростання кількості осіб, що займалися легкою атлетикою; покращення матеріально-технічного забезпечення

навчально-тренувального процесу; розвиток легкої атлетики, як пріоритетного виду спорту в ДЮСШ; ефективна діяльність обласної секції легкої атлетики з науково-методичного забезпечення навчально-тренувального процесу та підвищення кваліфікації кадрів, головну роль у якій зіграв провідний тренер І.А. Муренко.

Для проведення аналізу участі спортсменів області в Олімпійських іграх, нами було використано коефіцієнт ефективності, який визначається у відсотковому співвідношенні кількості спортсменів, які брали участь у Олімпійських іграх до кількості завойованих медалей. У 1950-60-ті роки коефіцієнт ефективності участі спортсменів Дніпропетровщини в Олімпійських іграх складав 27%.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що для ефективного розвитку олімпійських видів спорту у 1970-80-ті роки важливе значення мало відновлення діяльності Спорткомітету СРСР та впровадження програмно-нормативного забезпечення організації підготовки спортсменів на основі 20-ти річного перспективного плану розвитку фізичної культури і спорту. На підставі цього плану, починаючи з 1972 р., в області розроблялися та реалізовувалися цільові комплексні програми та плани підготовки спортсменів-кандидатів у збірні команди СРСР з олімпійських видів спорту на кожен олімпійський цикл. Окрім програм були прийняті постанови обласних державних органів влади, профспілкових організацій та спорткомітету, щодо фінансування організаційно-методичного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення та розвитку системи ДЮСШ («Про роботу Облспорткомітету з розвитку фізичної культури і спорту та підготовки до Олімпійських ігор 1976 р.», «Про заходи щодо подальшого розвитку олімпійських видів спорту в ДСТ і відомствах, спортивних клубах і колективах фізичної культури на 1973 – 1976 р.», «Про заходи щодо розвитку фізичної культури і спорту в області, підготовки збірних команд до участі у Спартакіаді України, Народів СРСР і Олімпійських іграх 1980 р.» та ін.).

Аналіз розвитку олімпійського руху у 1970-80-ті роки показав, що завдяки ефективній взаємодії державних органів влади, спортивних та громадських організацій в області була сформована ефективна система підготовки спортсменів, основними складовими якої були:

- створення при ШВСМ централізованої системи підготовки спортсменів на базі опорних пунктів олімпійської підготовки, в яких займалося понад 400 спортсменів – членів збірних команд області з 17 олімпійських видів спорту; центрів олімпійського резерву, де проводилась підготовка понад 50 перспективних спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту; центрів олімпійської підготовки для кандидатів, які були затверджені у збірні команди СРСР з олімпійських видів спорту (близько 20 спортсменів); обласних міжвідомчих навчально-тренувальних центрів та інших форм організації підготовки спортсменів високої кваліфікації;

- будівництво сучасних спеціалізованих спортивних споруд, насамперед для розвитку окремих олімпійських видів спорту: легкої атлетики, плавання, гімнастики, боксу, веслувального та вітрильного спорту;

- проведення систематичної роботи з підвищення кваліфікації тренерських кадрів (у 4-5 разів збільшилась кількість фахівців, які мали спеціальну фізкультурну освіту з легкої атлетики, баскетболу, боксу, плавання; у 8 разів – у вітрильному спорті; у 10 разів – у веслуванні академічному). Також збільшилась кількість тренерів вищої категорії та Заслужених тренерів України;

- вдосконалення системи підготовки резерву збірних команд, завдяки відкриттю 9 СДЮСШОР, 85 спецкласів та школи інтернату спортивного профілю з олімпійських (пріоритетних) видів спорту.

Вдосконалення організації підготовки спортсменів до Олімпійських ігор у цей період, сприяло зростанню кількості спортсменів, які представляли Дніпропетровщину на Олімпійських іграх з 11 осіб (у період 1950-60-х років) до 37 осіб (у період 1970-80-х років), відповідно кількість видів спорту зросла з 1 до 10. В Олімпійських іграх 1970-80-х років спортсмени області завоювали 19 олімпійських нагород з плавання, легкої та важкої атлетики, веслування академічного, веслування на байдарках і каное, футболу, боксу, вітрильного спорту, коефіцієнт ефективності склав 51,3%. Найбільш успішними були Ігри XXIV Олімпіади у Сеулі (1988 р.), де було завойовано 10 олімпійських нагород.

Після розпаду СРСР, почався новий перехідний період розвитку олімпійського руху, який характеризувався змінами у політичній та соціально-економічній сферах життя суспільства, появою приватних форм власності та економічною кризою в Україні. У результаті цих змін, на початку 1990-х р., була зруйнована організаційна структура та система централізованої підготовки спортсменів радянських часів.

В умовах незалежності на Дніпропетровщині почала формуватися нова організаційна структура підготовки спортсменів, основу якої, замість ДСТ профспілок, склали обласні фізкультурно-спортивні товариства: «Україна», «Гарт», «Колос», «Спартак», «Динамо», а також спортивні клуби різних форм власності: «Дніпро», «Сталь» – футбол; «Дніпро», «Кривбасбаскет» – баскетбол; «Дніпро» – волейбол; «Метеор» – бадмінтон; «Дніпро-бокс» – бокс; «Дніпро» – дзюдо; «Динамо-Сілейр» – самбо, сумо; «Дніпро» – регбі, «Метеор», «Дзержинка» у яких на 01.01.2019 р. проводиться підготовка спортсменів з 94 видів спорту, з них 31 – олімпійський.

Важливе значення для розвитку олімпійського руху області мало створення у 1998 р. відділення НОК України у Дніпропетровській області, який об'єднує діяльність суб'єктів олімпійського руху Дніпропетровщини, а саме: державних установ та громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування; місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; регіональних структурних підрозділів фізкультурно-спортивних товариств та клубів; атлетів та інших акредитованих на участь в Олімпійських іграх осіб; представників регіонального відділення Олімпійської академії України; окремих громадян, які сприяють розвитку спорту та олімпізму.

До основних завдань діяльності суб'єктів олімпійського руху Дніпропетровщини відносяться: підвищення авторитету і престижу спорту в Україні та на території Дніпропетровській області; підтримка діяльності суб'єктів олімпійського руху в області; пропаганда основних принципів олімпізму на

регіональному рівні; підготовка олімпійського резерву та розвиток спорту вищих досягнень і спорту для всіх в області; вивчення олімпійської історії та збереження традицій Дніпропетровської області шляхом поширення олімпійської освіти і культури.

Історичний досвід розвитку олімпійського руху показав, що одним з чинників його ефективності є результат участі спортсменів в Олімпійських іграх. Тому можна вважати, що головним завданням олімпійського руху є забезпечення ефективної організації підготовки спортсменів до участі в Олімпійських іграх.

Важливим фактором підвищення результатів на міжнародній олімпійській арені є система підготовки резерву, значну роль у якій відіграють: обласна школа вищої спортивної майстерності (ШВСМ), Дніпропетровське вище училище фізичної культури та система ДЮСШ, де працюють відділення з олімпійських видів спорту. Слід зазначити, що з 2008 р. постійно зменшується кількість спортсменів, що займаються в ШВСМ: 2008 р. – 334 осіб; 2010 р. – 295 осіб; 2018 р. – 214 осіб.

За роки незалежності в області збільшилась кількість ДЮСШ (з 54 до 180), за рахунок їх відкриття у сільській місцевості, що сприяло збільшенню загальної кількості видів спорту, водночас значно зменшилась кількість спортсменів, що займаються видами спорту, в яких були завойовані олімпійські нагороди (рис. 2).

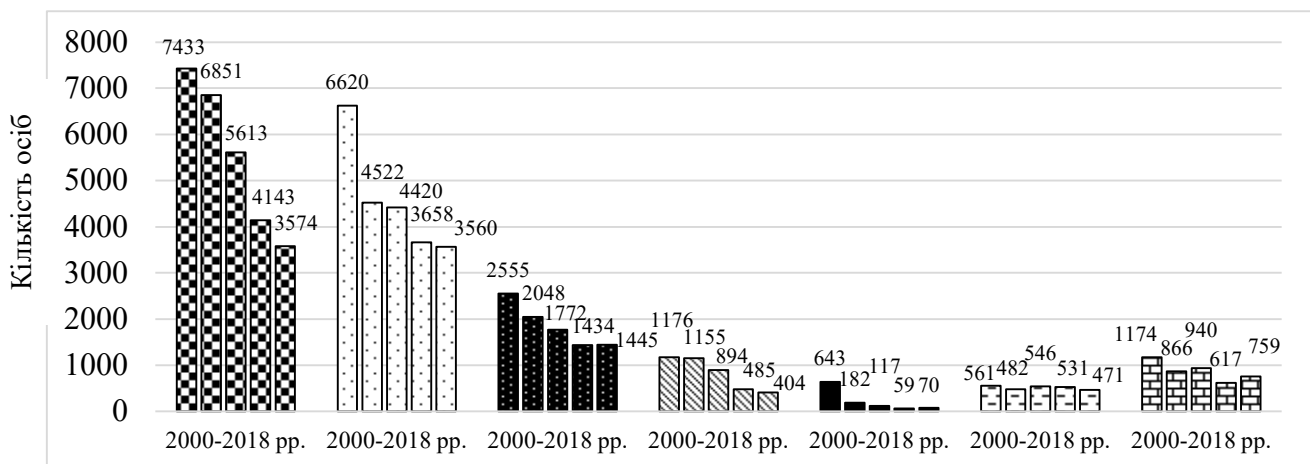

Рис. 2. Кількість спортсменів в ДЮСШ, СДЮСШ, ШВСМ, які займалися олімпійськими (пріоритетними) видами спорту з 2000 до 2018 рр.:

 - легка атлетика;
  - плавання;
  - бокс;
  - важка атлетика;
  - вітрильний спорт;
  - веслування академічне;
  - веслування на байдарках та каное

Для організації підготовки спортсменів важливе значення має наявність тренерських кадрів вищої кваліфікації. Проведене дослідження свідчить, що навчально-тренувальний процес з олімпійських видів спорту у Дніпропетровській області станом на 01.01.2019 р. здійснюють 2697 тренерів, з яких 1090 працюють у фізкультурно-спортивних товариствах; 1607 – у спортивних клубах, з них 61% тренерів мають вищу фізкультурну освіту, 39% – середню спеціальну освіту.

Сучасні вимоги до організації навчально-тренувального процесу потребують підготовки не тільки тренерів з видів спорту, а й спортивних менеджерів-

організаторів навчально-тренувального процесу з забезпечення сервісних, медичних та соціальних потреб спортсменів. Аналіз статистичних звітів комітетів з фізичної культури і спорту свідчить про відсутність даної категорії фахівців, які значною мірою вирішують проблеми з організації підготовки спортсменів.

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що одним з чинників, який впливає на організацію підготовки спортсменів є сучасне матеріально-технічне забезпечення навчально-тренувального процесу. Незважаючи на значне прискорення, за останні п'ять років, процесу оновлення та будівництва матеріально-технічної бази на Дніпропетровщині понад 45% спортивних споруд (стадіонів, легкоатлетичних секторів, водно-спортивних баз та спортивних ігрових залів) не відповідають сучасним вимогам і не включені до державного реєстру спортивних споруд.

Отже, аналіз розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині у роки незалежності показав, що з початку 2000 р. спостерігається зниження ефективності організації підготовки спортсменів, що призвело до нестабільності виступів спортсменів Дніпропетровщини на Олімпійських іграх та зниженню їх результатів (табл. 1).

Таблиця 1

Участь спортсменів Дніпропетровщини в Олімпійських іграх за роки незалежності

№	Ігри Олімпіад (рік проведення)	Кількість видів спорту	Кількість спортсменів	Кількість медалей	Коефіцієнт ефективності
1.	XXVI, 1996 р.	7	28	7	25%
2.	XXVII, 2000 р.	8	33	2	6,1%
3.	XXVIII, 2004 р.	11	32	5	15,6%
4.	XXIX, 2008 р.	12	24	2	8,3%
5.	XXX, 2012 р.	10	30	1	3,3%
6.	XXXI, 2016 р.	9	11	0	0%
Разом		17*	158	17	10,8%

Примітка: * загальна кількість видів спорту у яких брали участь спортсмени в Олімпійських іграх

Всього у Іграх Олімпіад з 1996 р. до 2016 р. брали участь 158 спортсменів області у 17 видах спорту, які вибороли 17 олімпійських нагород: веслування академічне – 7; вітрильний спорт – 4; легка атлетика – 4; плавання – 1; гімнастика спортивна – 1. Коефіцієнт ефективності участі спортсменів Дніпропетровщини в Олімпійських іграх за роки незалежності України складає 10,8%, що є значно нижчим у порівнянні з періодом 1970-80-х років, коли коефіцієнт складав 51,3%.

На зниження результатів участі спортсменів Дніпропетровщини в Олімпійських іграх впливали наступні фактори: відсутність необхідної сучасної матеріально-технічної бази та зниження ефективності підготовки резерву збірних команд області в ДЮСШ і ШВСМ.

Тому, це обумовило необхідність визначення основних напрямів підвищення ефективності підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту, які зазначені на рисунку 3.

Рис. 3. Основні напрями підвищення ефективності системи підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських (пріоритетних) видів спорту

Вивчення історичного досвіду розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині дозволило визначити основні напрями підвищення ефективності організації підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту, а саме:

- розробка програмно-нормативного забезпечення, за участю представників державних органів влади, органів місцевого самоврядування, обласного відділення НОК України та федерацій з видів спорту;
- розвиток дитячо-юнацького спорту, а саме збільшення кількості спеціалізованих (спортивних) класів в системі загальної середньої освіти та відкриття навчально-тренувальних центрів підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту на базах ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ. Значна увага в їх роботі повинна приділятися матеріально-технічному забезпеченню навчально-тренувального процесу, організації систематичного медичного контролю за станом здоров'я, застосування позатренувальних та позазмагальних засобів відновлення функціональних можливостей організму спортсменів;
- покращення матеріально-технічної бази за рахунок реконструкції існуючих спортивних споруд та будівництва сучасних спортивних об'єктів, використовуючи як державні кошти, так і кошти приватних інвесторів;
- підвищення рівня кваліфікації тренерських кадрів та підготовка спеціалістів-менеджерів, спортивних медиків, психологів та реабілітологів;
- вдосконалення науково-методичного забезпечення на онові впровадження сучасних наукових досліджень у навчально-тренувальний процес підготовки спортсменів, створення комплексних наукових груп та консультативних центрів при федераціях з видів спорту;
- вдосконалення медичного контролю та його супровід, завдяки відкриттю центрів реабілітації для відновлення та підвищення фізичної роботоздатності спортсменів;
- вдосконалення інформаційного забезпечення, використання сучасних науково-методичних джерел інформації, інтернет ресурсів, інформаційно-комп'ютерних систем тощо;
- розширення фінансового забезпечення діяльності центрів підготовки з пріоритетних видів спорту, що може передбачати перерозподіл фінансових ресурсів з обласних та місцевих бюджетів, які передбачені у програмі розвитку фізичної культури і спорту Дніпропетровської області. Окрім того, фінансування може здійснюватися приватними інвесторами, громадськими організаціями, спортивними клубами приватної форми власності, а також за рахунок державно-приватного партнерства.

Перспектива реалізації напрямів вдосконалення підготовки спортсменів підтверджується результатами оцінки експертів, в якості яких виступали представники державних та громадських організацій сфери фізичної культури і спорту (Відділення НОК України в Дніпропетровській області, Управління молоді і спорту Дніпропетровської обласної державної адміністрації, Управління спорту департаменту гуманітарної політики Дніпровської міської ради, Управління департаменту у справах сім'ї, молоді і спорту Криворізької міської ради) у

кількості 15 осіб. Результати свідчать про узгодженість думки фахівців (за коефіцієнтом Кендалла 93,3%) щодо ефективності та можливості їх реалізації.

Найбільш значущими напрямками вдосконалення підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту на обласному рівні експерти виділили – покращення матеріально-технічного, кадрового та фінансового забезпечення.

Усі експерти зазначили про необхідність зробити акцент на розвиток дитячо-юнацького спорту з метою підготовки резерву збірних команд України для участі в Олімпійських іграх. Більшість експертів вказують на значущість підготовки спортивних психологів, реабілітологів та медиків, з урахуванням сучасних вимог.

У *п'ятому розділі «Аналіз і узагальнення результатів дослідження»* подано аналіз та узагальнення результатів дисертаційного дослідження з досягнення поставленої мети, що дало можливість отримати три групи даних, які підтверджують, доповнюють наявні розробки та абсолютно нові результати дослідження.

Підтверджено дані досліджень про необхідність вдосконалення системи підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту (А.Н. Сяо Ся, 2009; О. Шинкарук, 2011; В.М. Платонов 2005-2018; О.А. Томенко, 2017; В.В. Приходько, 2018, 2019; С. Н. Бубка, 2018; Ю.О. Павленко, В.В. Томашевський, 2018; О.В. Борисова, 2018-2019 та ін.).

Доповнено наукові дані щодо розвитку фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині в період 1920-30-х років (Л. П. Корогод, 2012), зародження та розвитку окремих видів спорту на Дніпропетровщині (Е. Узун, М. Кіпа, 1967; В.Г. Савченко, Н.М. Кужукін, В.П. Горбенко, В.П. Новіков, 2003; Д.В. Москаленко, 2011; Р.О. Сушко, 2012; І.А. Раковська, В.В. Грюкова, В.П. Рузанов, 2016).

Абсолютно новими результатами дослідження є науково-обґрунтовані напрями вдосконалення підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських (пріоритетних) видів спорту на основі: історичного аналізу, щодо зародження, становлення та розвитку фізкультурно-спортивного і олімпійського руху; вивчення організаційно-методичного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення підготовки спортсменів в олімпійських видах спорту; визначення чинників, які впливали на ефективність підготовки спортсменів; аналізу розвитку системи дитячо-юнацького спорту; висвітлення ролі громадських організацій (обласних та міських секцій з видів спорту) у розвитку олімпійського руху.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз науково-методичної літератури свідчить, що в умовах значної конкуренції на Олімпійських іграх досягнення спортсменів мають велике значення для формування іміджу країни. Однією з актуальних проблем олімпійського руху, як в Україні так і в окремих її регіонах є проблема пошуку шляхів вдосконалення підготовки спортсменів до участі в Олімпійських іграх. Для вирішення цієї проблеми важливе значення має вивчення історичного досвіду розвитку олімпійського руху та факторів, які впливають на покращення результатів участі спортсменів в Олімпійських іграх, що дозволить визначити

напрями вдосконалення організації підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту.

2. Згідно з історичним аналізом можна вважати, що зародженню фізкультурно-спортивного руху на Катеринославщині у XIX – початку XX ст. сприяли такі передумови: відміна кріпацтва (1861 р.); бурхливий розвиток промисловості, інфраструктури, науково-технічного і культурного потенціалу; активізація суспільного життя; проведення земельної (1864 р.), військової (1867 р.) і шкільної (1860-80 рр.) реформ.

Головними чинниками, які впливали на розвиток фізкультурно-спортивного руху у цей період були: впровадження фізичного виховання в навчальний процес училищ та гімназій; розповсюдження Сокільського руху; діяльність навчальних і просвітницьких товариств; розвиток окремих видів спорту (веслування, вітрильний спорт, легка атлетика, гімнастика, велоспорт та ін.); створення спортивних клубів та організацій. Особливе значення для розвитку спорту мала підтримка меценатів та членів Англійського та Купецького клубів.

3. Основною передумовою розвитку фізкультурно-спортивного руху у період з 1918 до 1923 рр., в нових політичних та соціально-економічних умовах, було державне керівництво сферою фізичної культури та спорту, яке здійснювалося Всеобучем. Основними напрямами його діяльності було створення перших спортивних організацій – червоних військово-спортивних клубів та робочих клубів спортивної молоді; забезпечення інвентарем та обладнанням спортивних клубів; організація роботи курсів з підготовки інструкторів, розвиток окремих видів спорту та проведення змагань.

4. У період 1923-1941 рр. основною передумовою розвитку фізкультурно-спортивного руху в СРСР в цілому (і на Дніпропетровщині зокрема) стало формування загальнодержавної системи фізичної культури і спорту, під керівництвом державних органів влади. Важливими напрямами розвитку фізичної культури і спорту у цей період було: створення організаційної структури, яка складалася з окружних та міських рад фізичної культури, громадських організацій (ДСТ, обласні і міські секції з видів спорту); розробка програмно-нормативних основ фізичного виховання (комплекс ГТО – 1931 р.) і спортивного руху (Єдина всесоюзна спортивна класифікація – 1935-1937 рр.); покращення матеріально-технічної бази фізкультурно-спортивного руху; організація роботи з підготовки кадрів.

Головним чинником, що впливав на розвиток окремих видів спорту та підготовку спортсменів-розрядників у довоєнні роки була діяльність обласних, міських секцій з видів спорту та науково-методичного комітету. У результаті розвитку фізкультурно-спортивного руху провідні спортсмени Дніпропетровщини показували високі спортивні результати на Всеукраїнських та Всесоюзних змаганнях з легкої атлетики, веслування академічного, волейболу, футболу та гімнастики, з яких вперше було підготовлено 10 майстрів спорту.

5. Основним завданням фізкультурно-спортивного руху Дніпропетровщини в перші повоєнні роки (1943-1949 рр.) було відновлення матеріально-технічної бази фізичної культури і спорту, організаційної структури та спортивно-масової роботи.

У період 1950-60-х років, після участі спортсменів Дніпропетровщини у Іграх XV Олімпіади у Гельсінкі (1952 р.), в області почав формуватися олімпійський рух, який об'єднував державні органи влади, спортивні та громадські організації, головним завданням яких була підготовка спортсменів-кандидатів у збірні команди СРСР з олімпійських видів спорту. Організація та проведення навчально-тренувального процесу підготовки спортсменів здійснювалась у колективах фізичної культури при ДСТ профспілок і відомств, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних школах з олімпійських видів спорту та спортивній школі молоді.

Основними чинниками, які сприяли забезпеченню підготовки спортсменів Дніпропетровщини були: підтримка державних органів влади та громадських організацій; розвиток пріоритетних видів спорту; вдосконалення системи підготовки резерву збірних команд області; покращення матеріально-технічного забезпечення; підвищення ефективності діяльності обласних та міських секцій з видів спорту щодо науково-методичного забезпечення та підготовки кадрів.

У результаті розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині у період з 1952 по 1968 рр. 11 спортсменів-легкоатлетів завоювали 1 золоту та 2 бронзові медалі. Коефіцієнт ефективності участі у Олімпійських іграх склав 27%.

6. Накопичений досвід з розвитку олімпійських видів спорту у 1950-60-і рр. у контексті формування системи організації олімпійської підготовки на Дніпропетровщині отримав подальший розвиток у 1970-80-і рр. У цей період сформувалась централізована система підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту, основу якої склали колективи фізичної культури та спортивні клуби при ДСТ, опорні пункти олімпійської підготовки, навчально-тренувальні міжвідомчі центри з видів спорту, школа-інтернат спортивного профілю, центри олімпійського резерву та олімпійської підготовки, які створювалися при школі вищої спортивної майстерності.

В ході дослідження розвитку олімпійського руху були визначені основні фактори, які впливали на ефективність досягнень спортсменів у Олімпійських іграх, а саме: вдосконалення програмно-нормативного забезпечення (затвердження 20-ти річного перспективного плану розвитку фізичної культури і спорту, цільові комплексні програми, плани підготовки спортсменів-кандидатів у збірні команди СРСР на кожен олімпійський цикл, постанови державних органів влади, профспілкових організацій та спорткомітетів); вибір та розвиток пріоритетних видів спорту; створення централізованої системи підготовки спортсменів; будівництво сучасних спеціалізованих спортивних споруд; проведення систематичної роботи з підвищення кваліфікації тренерських кадрів.

Зазначені фактори сприяли підвищенню результативності участі спортсменів Дніпропетровщини на Олімпійських іграх, так у цей період у Іграх Олімпіад брало участь 37 спортсменів у 10 видах спорту, які завоювали 19 олімпійських нагород, що складало 51,3% ефективності.

7. Вдосконалення організації підготовки спортсменів вищої кваліфікації – кандидатів у збірні команди області з олімпійських видів спорту сприяло значному росту досягнень в Олімпійських іграх. Якщо у 1950-60-ті рр. у Іграх Олімпіад брали участь тільки спортсмени, які займалися легкою атлетикою, то у

період з 1970 по 1992 рр. Дніпропетровську область представляли спортсмени, які змагались у таких видах спорту, як гімнастика спортивна, легка та важка атлетика, вітрильний спорт, веслування академічне та на байдарках і каное, плавання, бокс, волейбол, баскетбол та футбол. Найбільш успішні результати спортсмени Дніпропетровської області показали на Олімпіадах 1980 р. і 1988 р., на яких завоювали по 10 олімпійських нагород.

8. Розвиток олімпійського руху на Дніпропетровщині в період становлення незалежності України був обумовлений значними змінами у політичній та соціально-економічній сферах життя суспільства, що призвело до руйнування організаційної структури та системи централізованої підготовки спортсменів, зменшенню кількості спортсменів, які займалися олімпійськими (пріоритетними) видами спорту в ДСТ, спортивних клубах та ДЮСШ, невідповідності сучасним вимогам матеріально-технічного забезпечення навчально-тренувального процесу. Всі ці фактори вплинули на значне зниження ефективності участі спортсменів Дніпропетровщини в Олімпійських іграх (з 51,3% у 1970-80-х роках до 10,8% – у роки незалежності України).

9. На основі аналізу історичного досвіду розвитку олімпійського руху Дніпропетровщини нами були розроблені напрями підвищення ефективності підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських (пріоритетних) видів спорту, до яких відносяться: розробка програмно-нормативного забезпечення, покращення матеріально-технічної бази, розвиток дитячо-юнацького спорту, підвищення рівня кадрового потенціалу, вдосконалення науково-методичного та інформаційного забезпечення, медичного контролю, розширення фінансування. Ефективність та перспектива реалізації напрямів вдосконалення організації підготовки спортсменів підтверджено експертною оцінкою представників державних та громадських організацій сфери фізичної культури і спорту (коефіцієнт конкордації Кендалла склав 93,3%).

Перспективи подальшого дослідження полягатимуть у розробці алгоритму впровадження різних напрямів підвищення ефективності підготовки спортсменів з олімпійських (пріоритетних) видів спорту на Дніпропетровщині.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Волосунова І., Саленко Г. Развитие легкой атлетики на Днепропетровщине в довоенный период. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2011. №3. С. 75-79. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні дослідження та формулюванні висновків, підготовці матеріалів до друку.*

2. Волосунова І.В. Актуальні проблеми розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині. *Теорія і практика фізичного виховання*. 2012. №1. С. 378-383. Фахове видання України.

3. Волосунова І.В. Досягнення спортсменів Дніпропетровщини на Олімпійських іграх. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: збірник наукових

праць. Вінниця, 2013. Вип. 15. С. 545-550. Фахове видання України

4. Балджи И.В., Саленко Г.А. Физкультурно-спортивное движение в Екатеринославской губернии в дореволюционный период (конец XIX в. – 1917 г.) *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. №1. С. 152 - 157. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *Особистий внесок здобувача полягав у постановці завдань, аналізі й узагальненні літературних джерел, та формуванні висновків.*

5. Долбышева Н., Балджи И., Саленко Г. Исторические предпосылки развития материально-технического обеспечения физкультурно-спортивного движения Днепропетровщины (1950 – 1960 гг.). *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2018. №1. С. 31-37. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *Особистий внесок здобувача полягав в аналізі й узагальненні літературних джерел та архівних фондів, які розкривають передумови розвитку матеріально-технічного забезпечення фізкультурно-спортивного руху Дніпропетровщини.*

6. Долбышева Н.Г., Балджи И.В., Саленко Г.А. Исторические и организационно-методические условия развития плавания как олимпийского вида спорта на Днепропетровщине в послевоенный период (с 1950 г. по 1970 г.). *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт: збірник наукових праць*. Київ. 2018. Вип. 11. С. 31-36. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав в аналізі й узагальненні літературних джерел, систематизації матеріалу, постановці завдань та формуванні висновків.*

Наукові праці апробаційного характеру

7. Волосунова И.В. Развитие легкой атлетики на Днепропетровщине в послевоенный период и в период независимости Украины. *Международная научно-практическая конференция по проблемам физической культуры и спорта государств – участников содружества независимых государств: Материалы Международной научно-практической конференции*. Минск, 2012. Ч. 2. С. 31-33.

8. Волосунова И.В. Анализ выступлений спортсменов Днепропетровщины на Олимпийских играх. *Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту та туризму: збірник тез доповідей*. Запоріжжя, 2013. С. 53-55.

9. Балджи И.В. Роль Всеобучу у розвитку фізкультурно-спортивного руху на Катеринославщині (Дніпропетровщині) в перші роки радянської влади (1920-1923 рр). Тези доповідей X Міжнародної конференції «*Молодь та олімпійський рух*». Київ, 2017. С. 13-15.

10. Балджи И.В. Організаційні аспекти розвитку фізкультурно-спортивного та олімпійського руху на Дніпропетровщині у середині ХХ ст. Тези доповідей XI Міжнародної конференції «*Молодь та олімпійський рух*». Київ, 2018. С. 60-61.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

11. Волосунова И., Долбышева Н. Основные направления олимпийского образования в учебно-воспитательном процессе в системе ДЮСШ г. Днепропетровска. *Probleme actuale privind perfectionarea sistemului de invatamint in domeniul culturii fizice: Materialele conferintei stiintifice internationale*. Chisinau,

2013. Р. 270-273. *Особистий внесок автора полягає в організації, проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків.*

АНОТАЦІЯ

Балджи І. В. «Історичні та організаційно-методичні основи розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині впродовж ХІХ – ХХІ ст.» - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». – Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Дніпро, 2019.

У дисертації висвітлено роль державних органів влади, спортивних і громадських організацій у формуванні фізкультурно-спортивного та олімпійського руху на Катеринославщині (Дніпропетровщині) у період з 1920 до сьогодення, особливості системи розвитку дитячо-юнацького спорту на окремих етапах розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині, вклад системи курсової освіти на етапі становлення фізкультурно-спортивного і олімпійського руху на Дніпропетровщині в період 1930-1960-ті рр., історичні передумови зародження, становлення та розвитку олімпійських видів спорту, які представляли спортсмени Дніпропетровщини на Олімпійських іграх, порівняльний аналіз розвитку окремих олімпійських видів спорту і чинники, які визначають ефективність підготовки спортсменів до участі в Олімпійських іграх з 1952 до 2016 рр.

На основі історичного аналізу розвитку олімпійського руху на Дніпропетровщині, розкрито його організаційно-методичне, матеріально-технічне та кадрове забезпечення, що дозволило визначити основні напрями вдосконалення підготовки спортсменів Дніпропетровщини з олімпійських (пріоритетних) видів спорту на сучасному етапі.

Ключові слова: фізкультурно-спортивний рух, олімпійський рух, Олімпійські ігри, олімпійські види спорту, історичні та організаційно-методичні умови, Катеринославщина, Дніпропетровщина, напрями вдосконалення.

ABSTRACT

Baldzhy I.V. “Historical and organizational-methodological foundations of the development of the olympic movement in the Dnepropetrovsk region during the XIX – XXI centuries”. – On the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate of science degree in Physical Education and Sports, specialty 24.00.01 “Olympic and Professional Sports”. - Prydniprovaska State Academy of Physical Culture and Sports, Dnipro, 2019.

In a dissertation presents a general description of the international Olympic movement, its revival and its formation at the present stage; the main elements of the international Olympic sport, their tasks and directions of activity are considered. The scientific literature on issues concerning various aspects of the development of the Olympic movement has been analyzed and summarized. A theoretical analysis of the

scientific and methodological literature indicates that the olympic movement in Ukraine is an important component of the International olympic movement.

The dissertation highlights historical prerequisites for the birth of the physical-sports movement in Katerynoslav Region, examines the system of physical education in educational institutions, analyzes the activity of the sports and gymnastic society "Sokil" and its role in the development of certain sports; the activity of the Universal as the governing body of physical culture and sports is considered.

The peculiarities of the development of sports that emerged at the end of the XIX century - the beginning of the XX century are revealed; studied organizational, methodological, logistical and personnel supporting of athletes training in olympic kinds of sports. A comparative analysis of the development of individual olympic kinds of sports is carried out and the factors that determine the effectiveness of the preparation of athletes for participation in the Olympic games (organization of training process, material and technical security, preparation of qualified coaching staff, modern system of preparation of reserve teams, choice by priority kinds of sports).

The analysis of the development of the system of children's and youth sports for improving the efficiency of preparation athletes-candidates for the national teams of olympic kinds of sports at separate stages of the development of the olympic movement in Dnepropetrovsk; the role of public organizations (regional and city sections on sports), scientific and methodological councils, coaching councils on scientific and methodological supporting in the development of the olympic movement is highlighted, and the role of the system of course education as the main form of training at the stage of formation of sports and olympic sports is defined movement in the Dnepropetrovsk region (1930 - 1960's).

The peculiarities of the organization of the training of athletes for the olympic kinds of sports in 1970-1980 and during the years of independence of Ukraine are studied. The directions of professional development of athletes of Dnepropetrovsk region are determined in olympic kinds of sport.

The directions of improving the training of athletes in the Dnepropetrovsk region for Olympic (priority) sports were determined and an expert evaluation was conducted to evaluate the prospects of their implementation. Perspective of realization of directions of improvement of the organization training of athletes is confirmed by the results of the evaluation of experts, who acted as representatives of state and public organizations of the sphere of physical culture and sports (Branch of NOC of Ukraine in Dnipropetrovsk region, Department of youth and sports of Dnipropetrovsk regional state administration, Department of sport Council, Department of Family, Youth and Sports Department of Kryvyi Rih City Council) in the number of 15 people. The results show the consistency of the experts' opinion (93.3% by Kendall coefficient) regarding their effectiveness and implementation.

Keywords: sports and sports movement, Olympic movement, Olympic Games, olympic kinds of sport, historical and organizational and methodological conditions, Katerynoslav region, Dnipropetrovsk region, directions of improvement.

Підписано до друку 29.10.2019 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 1,1.
Тираж 100 прим. Зам. № 48
Видавництво «ПФ Стандарт-Сервіс»
Свідоцтво про внесення до державного
реєстру ДК № 3197 від 28.05.2008 р.
м. Дніпро, вул. Володимира Великого, 2, оф. 48.